

עלון דברי חיים לפרשת ויצא

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" [כ"ה, י']

כתב רש"י: יצא ללכת לחרן.

מה בא רש"י להשמיענו?

במסכת קידושין דף כ"ט, דלפי שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ללמוד תורה, ור' יוחנן אמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה! ומסיימת הגמרא שלא נחלקו אלא הא לן והא להו. ומפרש רבינו תם דבני בבל שהם עניים, לומדים תורה תחילה ואח"כ נושאים אשה, ובני ארץ ישראל שהם עשירים, נושאים נשים תחילה, ואח"כ לומדים תורה, כיון שאין דואגין לפרנס את משפחתם שהרי עשירים הם.

והנה, יעקב בצאתו מבאר שבע, היה בידו הון רב, וא"כ החיוב הוא לישא אשה מקודם, ולכן "יצא ללכת לחרן", שרצה ללכת לשם תיכף כדי לישא אשה, אלא שבדרך בא אליפז וגזל ממנו את כל ממונו כמו שמביא רש"י, וכיון שנעשה עני חל החיוב ללמוד מקודם תורה ואח"כ לישא אשה, ולכן שינה את דרכו, ומבקום "ללכת לחרן" הלך לבית מדרשו של שם ועבר ללמוד תורה י"ד שנים. וזה מדויק בלשון רש"י "יצא ללכת לחרן", שרק בצאתו היה בדעתו ללכת מיד לחרן, אבל על הדרך שינה את מטרתו הואיל ונשדד...

החיד"א

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" [כ"ה, י']

כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה. אם כן שהוראתה של המילה אינה משתנית בכך, מה נפקא מינה אם כתובה למ"ד בתחילתה [לחרן], או ה"א בסופה [חרנה]?

אלא, חייבים לומר שהוראה יוצאת מכאן לכל אדם! אפילו אות אחת ויחידה, מוטל על האדם לכבוש אותה כל כמה שיש לאל ידו, מוטל עליו להתאפק אפילו כדי רגע קטן, מתחילת התיבה עד סופה...

רבי מנחם מנדל מווארקה

"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו"

וברש"י: התחילו מריבות זו את זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאו הקב"ה אבן אחת.

אפשר למצוא כאן רמז נחמד לאורחות החיים של האדם: שהרי יעקב אבינו עסק י"ד שנה בתורה בבית המדרש של שם ועבר, ועכשיו הולך לישא אשה, שבהכרח ממעט את העסק בתורה לרגל עול הפרנסה. והנה ידוע שהתורה מכונה "אבן חרות על הלוחות", ואשה ופרנסתה גם כן מכונים בלשון חז"ל "אבן ריחיים על צווארו ויעסוק בתורה".

ואלו שתי האבנים מריבות: כאשר בחור יוצא מהשיבה ומתחתן, **"זאת אומרת עלי יניח הצדיק את ראשו"** – ראש ורובו צריך לתת לעול תורה, **"וזאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו"** – עיקר עסקו צריך להקדיש למען הפרנסה, **"מיד עשאו הקב"ה אבן אחת"** – צריך לאחד ולמזג אותם, מזה וגם מזה אל תנח ידך...

אמירה יפה

"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו"

וברש"י: התחילו מריבות זו את זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאו הקב"ה אבן אחת. ונשאלת השאלה: סוף סוף מה תועלת יש כאן, הרי הראש של יעקב לא היה מונח ממש על כל האבן, אלא רק בקצה מסויים, ושוב יש מקום למריבה בין חלקי האבן?

ברם, כשיש "אחדות" – אין קנאה ואין שנאה, כשכולם מאוחדים כאחד, ממילא לא כואב לאף אחד מה יש לו, ומה אין לו...

האמרי אמת

"מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים"

איתא בחז"ל: לא כאברהם שכתוב בו "הר", שנאמר "אשר יאמר היום בהר ה' יראה", ולא כיצחק שכתוב בו "שדה", שנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה", אלא כיעקב שקראו בית, שנאמר "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל".

בטעם חילוק הלשונות שבהן קראו האבות למקום המקדש, יש לבאר כך:

הנה ג' פעמים אמור היה בית המקדש להיבנות, ב' פעמים הוא היה מעשה אדם ונחרב בסופו, ואילו בית המקדש השלישי שיבנה במהרה בימינו, יהיה עשוי בידי שמים ולא יחרב.

הבית הראשון נבנה בזכות אברהם, אך לפי שיצא ממנו ישמעאל, לא התמיד בקיומו ונחרב, ונהרגו רבים מישראל בידי בני ישמעאל. הבית השני נבנה בזכות יצחק, ולפי שיצא ממנו עשו לא התקיים ונחרב בידי בני עשו.

הבית השלישי יבנה בזכות יעקב, שהיתה מטתו שלימה, ועל כן יהיה הוא קיים לעד.

לכן כשראה אברהם אבינו את בית המקדש, הוא ראה "הר", שהרי סופו שישאר רק "הר". יצחק אבינו ראה "שדה" כי הרי "ציון שדה תחרש", ואילו יעקב אבינו לא ראה את המקום ואת הקרקע, אלא את הבית עצמו, כי סופו להישאר בבניינו לעד!

האלישי"ן

"מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים"

הקשה הבעל שם טוב, מה ממעט בלשון "כי אם", בשלמא אם היה מתווכח אם מי שאומר שהמקום מיוחד לאיזשהו דבר אחר, אז היה שייך הלשון – "אין זה כמו שאתה אומר, כי אם בית אלוקים", אבל הרי לא מצאנו שהיה משהוא טוען על המקום שום דבר, א"כ מהו הלשון "אין זה כי אם", היה לו לומר "מה נורא המקום הזה, הלא זה בית אלקים?"

ויש לומר, על פי מאמרם, שאברהם קראו לבית המקדש "הר", ויצחק קראו "שדה", ויעקב קראו "בית".

זהו שאמר יעקב, אין זה לא הר, ולא שדה, **"כי אם בית אלוקים!"**

הרא"ם מגור

"וידר יעקב נדר לאמר...ושבתי בשלום אל בית אבי...והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוקים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך"

במסכת כתובות דף נ' למדו ממילים אלו "עשר אעשרנו לך" שתיקנו חכמים ש"המבזבז אל יבזבז יותר מחומש" [שלא יוציא אדם מכספו למצות צדקה אלא עד חמישית מכספו]. והטעם הוא, שאם יתן יתר על כך, הוא עלול לרדת מנכסיו ויפול למעמסה על הציבור, ולומדים זאת ממה שאמר יעקב "עשר אעשרנו לך", ופעמיים מעשר – עשר אעשרנו – זה חומש.

ובאגרת התשובה לבעל התניא [פרק ג'] מובא חידוש גדול! שמה שאמרו "המבזבז אל יבזבז יותר מחומש" הוא דווקא במי שלא חטא ונותן צדקה כדי לקיים מצות צדקה, אזי יש לכל מצוה גבול. אבל במי שחטא ונותן צדקה להמשיך על עצמו אור הנערב וכו', אין לדבר שיעור, וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו, שהרי אינה גרועה רפואת הנפש מרפואת הגוף, וברפואת הגוף בודאי אין אומרים "המבזבז אל יבזבז יותר מחומש".

ועל פי זה יש לבאר את הפסוק שלפנינו באופן נפלא: שמכיון שמי שחטא צריך לתת יותר מחומש, לכן אומר יעקב **"ושבתי בשלום"**, ופירש רש"י "שלם מן החטא", ואז **"עשר אעשרנו"** – אתן רק חומש ולא יותר!...

בנין דוד

"ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה והיה לעד ביני ובינך" לבן הארמי רדף אחר יעקב אבינו, והתנכל לו להרגו. נגלה אליו הבורא והזהירו אזהרה חמורה, אף יעקב אבינו הוכיחו על פניו, ולבן הארמי הציע: "ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה והיה לעד ביני ובינך".

יעקב אבינו ניאות להצעה: "ויקח יעקב אבן וירימה מצבה, ויאמר יעקב לאחיו ליקטו אבנים, ויקחו אבנים ויעשו גל... ויאמר לבן ליעקב עד הגל הזה ועדה המצבה". ויאמר יעקב לאחיו – מפרש רש"י – הם בניו, שהיו לו כאחים, ועזרוהו בצרה ובמלחמה. הרמב"ן מפרש כי "אחיו" הנזכרים כאן הם אחיו של לבן הנזכרים לעיל, "ויקח לבן את אחיו עמו וירדוף אחרי יעקב". אבל המהר"ל מפראג לא מקבל דיעה זו, מפני "שאינו זה דרך כבוד שיאמר יעקב לאחרים שיעשו מלאכה זו" של ליקוט אבנים. לפיכך נראה לו פירושו של רש"י, שלא אמר כן אלא לבניו שהיו נכונים לעזור לאביהם הגדול בכל עת.

אבל הנצי"ב מוולז'ין שאל שאלה: אם ליקוט אבנים הוא מלאכה מפרכת שאין להטילה על זרים, מדוע יטילה על ילדיו – כאשר היו לו עבדים למכביר! העבדים הן זה תפקידם, לעזור ולעמול בכל עבודה שתוטל עליהם!

יעקב אבינו עמד פנים אל פנים מול גדול הנוכלים, לבן הארמי, שהתנכל עשרים שנה לעצמו ובשרו בכפיות טובה שאין דוגמתה. מכר את בנותיו כשבויות חרב, הבטיח את האחת ונתן את האחרת, החליף את המשכורת עשרת מונים – ולבסוף רדף כדי להשמיד ולהרוג את חתנו ואת בנותיו – ואת נכדיו! עובד אלילים שפל אנשים, שאינו בוש להודות שביקש להרע ולשפוך דם, ורק התגלות אלוקית ואזהרה חמורה מנעוהו. ולבסוף, עודנו מעז פנים לומר: "הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני, וכל אשר אתה רואה לי הוא", ועל זה החפץ חיים התפעל ואמר: יעקב אבינו זועק "מה פשעי ומה חטאתי כי דלקת אחרי", ונבל זה אומר: איני חייב לך תשובה, הכל שלי, וברוב טובו מציע הוא כריתת ברית...

מה היינו אומרים לחוצפה זו? אומרים היינו: רמאי מדופלם תה, מילה שלך אינה מילה, כמה הבטחות הפרת במצח נחושה. הרי "ברית" זו תחייב אותי בלבד, כי איש אמת אני. מדוע אכבול את עצמי כאשר לבך מלא מזימות רשע ונכלים אין סוף!

אבל יעקב, איש שלום הוא, ומעביר על מידותיו: מתחזה לבן לרודף שלום? מוכן יעקב להושיט יד! רוצה לפתוח דף חדש? מוכן יעקב לשכוח מאה רמאויות! ולא הסתפק בכך, אלא ביקש להשריש מידה זו בבניו. לכן לא ביקש מעבדיו ללקוט אבנים, אלא מבניו. שישתתפו בכריתת הברית שיעמלו בה, כדי שילמדו ממנו וילכו בדרכו: לא לנקום ולא לנטור, אלא לשכוח ולסלוח, גם אם הלה לבן הארמי הוא, גם אם אין לבטוח בו – אנו מוכנים לשלום, ומוכנים לטרוח עבורו!

ע"פ הנצי"ב מוולאז'ין

"ויצג את המקלות אשר פיצל ברהטים..." [ל', ל"ח] בהושענות להושענא רבה אנו אומרים "למען מיחם מקלות בשקתות המים הושענא, הושיעה נא". ולכאורה צריכים להבין איזו זכות היא זאת שעל כן אנו מבקשים מהקב"ה שיושיע אותנו?

אלא, אנו מזכירים בזה להקב"ה, שאפילו איש אמת כיעקב – "תתן אמת ליעקב", היה גם כן מוכרח ללכת בדרכים ערמוניות אחרי שגר רק עשרים שנה עם לבן, ומה א"כ נענה אן, הנמצאים זה אלפיים שנה בין זאבים, רמאים ונוכלים... ומה הפלא אם רבו עוונות בני ישראל?....

רבי שלמה ליב מלטנשא זיע"א

סיפור השבוע

עד לגיל שישים ושלש, היה יעקב אבינו עליו השלום יושב אהלים, לא מש מפתח בית המדרש, ולפתע, מתגלה פן חדש באופיו. הוא נוטל את הברכות – המגיעות לו כדין – מתחת לאפו של אחיו הרשע. הוא ניצל מאליפז שנשלח להורגו, ומתעמת בהצלחה עם לבן. שכך אמר יעקב אבינו, הנבחר שבאבות לרחל: "ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא" מה הגיד לה? כך שנו רבותינו: אמרה לו, אבא רמאי הוא, ולא תוכל לו. אמר לה: אחיו אני ברמאות. אמרה לו: האם מותר לצדיקים לנהוג כך? אמר לה: כן, "עם נבר – תתבר, ועם עיקש – תתפתל".

ועל אף כל זאת, אין כאן סתירה למה שכתוב "ויעקב איש תם"! הכיצד? נסביר זאת במעשה שהיה.

בחצרו של החוזה מלובלין התעלו עשרות צדיקים וקדושים, ביניהם אחד שנקט בתמימות קיצוניות. את כל אשר לו חילק לעניים, את נעליו חלץ ונתן, את ארוחתו העניק. וכו'.

קרא לו רבו, והוכיחו: הרי חז"ל קבעו, שהנותן לצדקה – לא יתן יותר מחמישית נכסיו!

ענה ואמר: רבי, הלא רבותינו אמר שם בטעם התקנה, שמא יעני ויצטרך בעצמו לבריות. אבל אני איני דואג דאגת מחר! הריני מקיים מצות עשה של "תמים תהיה עם ה' אלוהיך"!

חי"ר הרבי ואמר: התמימות מעלה נפלאה היא, אבל בהגדה של פסח אין התם זוכה למקום של כבוד, החכם הוא המשובח שם... נבוכ התלמיד, ואמר: אבל, רבי, הרי יעקב אבינו השתבח בכך שהיה איש תם!

ענהו הרבי: טעות בידך, לא נאמר שהוא היה תם, אלא נאמר שהיה איש תם, כלומר: בעלים על התמימות! ידע מתי להשתמש בה, ומתי לנקוט בצעד ערמומי כדי להגן על זכויותיו, ולא להיות לאסקופה הנדרסת!...

שבת שלום!

יוצא לאור לעילוי נשמת **אהרן בן משה ז"ל**. ת.נ.צ.ב.ה.

לכל ענייני העלון נא לפנות למייל ל: kosssover@gmail.com